

MATN USTIDA ISHLASH JARAYONIDA KOMMUNIKATIV O'YINLARNING AHAMIYATI

Xojiyeva Sevaraxon Dilshodjon qizi

Farg'ona shahar 48-maktab ingliz tili o'qituvchisi

xojiyevasevara4@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitish jarayonida matn ustida ishlash samaradorligini oshirishda kommunikativ o'yinlardan foydalanishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan. Matnni o'qish, tushunish, tahlil qilish va mazmunini qayta bayon etish jarayonida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, matn ustida ishlashning asosiy bosqichlari, kommunikativ o'yinlarni tanlash mezonlari hamda dars jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan amaliy topshiriqlar tavsiya etilgan. Kommunikativ o'yinlarning o'quvchilarda o'qib tushunish, lug'at boyligi, mustaqil fikrlash va o'zaro muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishdagi pedagogik ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ yondashuv, kommunikativ o'yinlar, matn ustida ishlash, ingliz tili, ikkinchi chet tili, o'qib tushunish, kommunikativ kompetensiya, interfaol metodlar, chet tilini o'qitish metodikasi.

KIRISH Bugungi globallashuv sharoitida chet tillarini o'qitish tizimida o'quvchilarning nafaqat grammatik bilimlarini, balki turli kommunikativ vaziyatlarda tildan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o'rganayotgan o'quvchilar uchun til materiallarini o'zlashtirish, matn mazmunini anglash va o'z fikrini chet tilida ifodalash jarayoni o'ziga xos metodik yondashuvni talab etadi. Matn chet tilini o'qitishning muhim vositalaridan biri bo'lib, u o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytirish, grammatik birliklarni kontekstda o'zlashtirish, madaniyatlararo muloqotga tayyorlash hamda o'qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biroq an'anaviy darslarda matn ustida ishlash ko'pincha notanish so'zlarni tarjima qilish, matnni ovoz chiqarib o'qish va savollarga qisqa javob berish bilan cheklanib qolishi mumkin. Bunday yondashuv ayrim hollarda o'quvchilarning darsdagi faolligi va mustaqil fikrlash imkoniyatlarini cheklaydi. Mazkur muammoni hal etishda kommunikativ o'yinlardan foydalanish samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Kommunikativ o'yinlar o'quvchilarni matn mazmunini anglash, axborotni izlash, fikr almashish, savol berish va o'z nuqtayi nazarini asoslashga undaydi. Natijada matn bilan ishlash jarayoni oddiy axborot qabul qilish faoliyatidan faol muloqot va mazmun yaratish jarayoniga aylanadi. Gao va Gee (2023) tomonidan olib

borilgan tadqiqotda ham o'yinlarga asoslangan yondashuvlarning chet tilini o'rganishdagi turli imkoniyatlari tahlil qilingan. Mualliflar o'yinli ta'limning turlarini aniq belgilash va ularni muayyan o'quv maqsadlariga muvofiq tashkil etish zarurligini ta'kidlaydilar. Bu holat kommunikativ o'yinlarni matn ustida ishlash jarayoniga maqsadli va tizimli ravishda tatbiq etish muhimligini ko'rsatadi.

Ushbu maqolaning maqsadi ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitishda matn ustida ishlash samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi kommunikativ o'yinlardan foydalanish metodikasini ishlab chiqish va uning pedagogik imkoniyatlarini yoritishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

1. Matn ustida ishlashning chet tilini o'qitishdagi o'rnini yoritish.
2. Kommunikativ o'yinlarning didaktik va metodik xususiyatlarini aniqlash.
3. Ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o'rganayotgan o'quvchilar bilan ishlashda kommunikativ o'yinlardan foydalanish bosqichlarini tavsiflash.
4. Matnni o'qishdan oldingi, o'qish jarayonidagi va o'qishdan keyingi faoliyatlar uchun amaliy o'yin topshiriqlarini ishlab chiqish.
5. Kommunikativ o'yinlarning o'quvchilarning o'qib tushunish va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlarini asoslash.

Maqolada chet tilini o'qitish metodikasiga oid ilmiy manbalarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish uchun metodik mezonlarni belgilash va kommunikativ o'yinlarga asoslangan topshiriqlarni loyihalash usullaridan foydalanish nazarda tutilgan. Tavsiya etilayotgan metodika kommunikativ yondashuv, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim va hamkorlikda o'rganish tamoyillariga asoslanadi. Ushbu yondashuvlarda til o'rganish faqat grammatik qoidalarni o'zlashtirish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchining tildan muayyan maqsadlarda foydalanishi, axborot almashishi va o'zaro muloqotga kirishishi bilan bog'liq holda tashkil etiladi. Shuni ta'kidlash lozimki, maqolada taklif etilgan o'yinlar va metodik tavsiyalar amaliyotda qo'llash uchun ishlab chiqilgan. Ularning samaradorligi bo'yicha alohida eksperimental tadqiqot natijalari keltirilmaydi. Shu sababli metodikaning natijadorligini aniqlash uchun kelgusida tajriba-sinov ishlarini olib borish maqsadga muvofiq.

Matn ustida ishlash chet tilini o'qitish jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning til va nutq kompetensiyalarini birgalikda rivojlantirish imkonini beradi. Matn orqali o'quvchilar yangi leksik birliklar, grammatik konstruksiyalar, nutq namunalari va madaniy ma'lumotlar bilan tanishadilar. O'qib tushunish jarayonida o'quvchi matndagi axborotni shunchaki qabul qilmaydi. U avvalgi bilimlari, kontekst, sarlavha, tasvirlar va til birliklariga tayangan holda mazmunni anglaydi, muhim ma'lumotlarni ajratadi va muallifning asosiy fikrini aniqlaydi. Shu sababli matn ustida ishlash topshiriqlari turli darajadagi aqliy va kommunikativ faoliyatlarni qamrab olishi kerak. Matn bilan ishlash

jarayonini shartli ravishda uch bosqichga ajratish mumkin: Birinchi bosqich — matnni o'qishdan oldingi faoliyat (pre-reading). Ushbu bosqichning asosiy vazifasi o'quvchilarni matn mazmuniga tayyorlash, mavjud bilimlarini faollashtirish va o'qishga qiziqish uyg'otishdan iborat. Bu jarayonda rasmlar asosida taxmin qilish, kalit so'zlarni aniqlash, sarlavhani sharhlash va qisqa savol-javob o'yinlaridan foydalanish mumkin. Ikkinchi bosqich — matnni o'qish jarayonidagi faoliyat (while-reading). Bu bosqichda o'quvchilar matnning umumiy mazmunini tushunish, kerakli axborotni topish, voqealar ketma-ketligini aniqlash va muhim tafsilotlarni ajratishga yo'naltiriladi. Axborot qidirish, gaplarni moslashtirish, voqealarni tartibga solish kabi kommunikativ o'yinlar aynan shu bosqich uchun mos keladi. Uchinchi bosqich — matnni o'qib bo'lgandan keyingi faoliyat (post-reading). Mazkur bosqichda o'quvchilar matn mazmunini tahlil qiladi, o'z fikrini bildiradi, voqealarga munosabatini asoslaydi va matndagi axborotdan yangi kommunikativ vaziyatlarda foydalanadi. Rolli o'yinlar, munozaralar, intervyular va matnni ijodiy davom ettirish topshiriqlari ushbu bosqichda qo'llanishi mumkin.

Uch bosqichning o'zaro izchil tashkil etilishi o'quvchilarning matnni yuzaki o'qishidan uning mazmunini chuqur anglash va mustaqil fikr bildirish darajasiga o'tishiga yordam beradi. Kommunikativ o'yinlar — o'quvchilarni til vositalari orqali ma'lum bir maqsadga erishish, axborot almashish, muammoni hal etish yoki umumiy natijaga erishishga yo'naltiruvchi didaktik faoliyat turidir. Bunday o'yinlarning asosiy xususiyati shundaki, til o'rganish jarayonida o'quvchi til birliklarini alohida yodlash bilangina cheklanmaydi, balki ularni real yoki shartli kommunikativ vaziyatda qo'llaydi.

Kommunikativ o'yinlardan foydalanish quyidagi metodik tamoyillarga asoslanishi lozim.

1. Kommunikativ maqsadga yo'naltirilganlik. Har bir o'yin o'quvchilarning muayyan nutqiy vazifani bajarishiga xizmat qilishi kerak. Masalan, matndagi asosiy fikrni tushuntirish, qahramonga savol berish yoki muallif nuqtayi nazarini aniqlash.
2. O'quvchilarning faol ishtiroki. O'yin barcha o'quvchilarning faol qatnashishini ta'minlashi lozim. Juftlik va kichik guruhlarda ishlash bu borada samarali tashkiliy shakllardan hisoblanadi.
3. Til darajasiga moslik. Topshiriqlar o'quvchilarning mavjud lug'at boyligi, grammatik bilimlari va o'qib tushunish darajasiga moslashtirilishi kerak. Ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o'rganayotgan o'quvchilarga zarur hollarda tayanch so'zlar, gap boshlanmalari va namunaviy savollar taqdim etiladi.
4. Mazmunning ustuvorligi. O'yin davomida asosiy e'tibor faqat tezlik yoki g'oliblikka emas, balki matn mazmunini tushunish va axborotni to'g'ri yetkazishga qaratilishi zarur.
5. Hamkorlik va o'zaro yordam. O'quvchilar bir-birining fikrini tinglashi, tushunmagan joylarini aniqlashtirishi va umumiy xulosaga kelishi rag'batlantiriladi.
6. Baholashning shaffofligi. O'yin boshlanishidan oldin baholash mezonlari tushuntirilishi kerak. Bunda mazmunni tushunish, axborotning aniqligi, yangi so'zlardan foydalanish, fikrni ifodalash va hamkorlikda ishlash kabi

mezonlardan foydalanish mumkin. Mazkur tamoyillar o'yinlarni shunchaki ko'ngilochar mashg'ulot sifatida emas, balki aniq o'quv natijalariga yo'naltirilgan metodik vosita sifatida tashkil etishga yordam beradi.

XULOSA Ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitishda matn ustida ishlash jarayoniga kommunikativ o'yinlarni kiritish o'quvchilarning til o'rganish faoliyatini mazmunli va interfaol tashkil etish imkonini beradi. Bunday yondashuvda matn faqat o'qish va tarjima qilish materiali sifatida emas, balki axborot almashish, fikr bildirish, muammoni hal etish va hamkorlikda o'rganish vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Kommunikativ o'yinlardan foydalanishning samaradorligi, avvalo, ularning aniq o'quv maqsadiga muvofiq tanlanishi, o'quvchilarning til darajasiga moslashtirilishi va darsning umumiy tuzilishiga izchil integratsiya qilinishiga bog'liq. O'qituvchi o'yin jarayonida yo'naltiruvchi, tashkilotchi va maslahat beruvchi vazifalarini bajarishi, o'quvchilar esa faol muloqot ishtirokchilariga aylanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gao, Y. B., & Gee, E. R. (2023). Defining Game-Mediated Second and Foreign Language Teaching and Learning: A Review. *International Journal of Game-Based Learning*, 13(1), 1–15. <https://doi.org/10.4018/IJGBL.323210>
2. Hung, H.-T., Yang, J. C., Hwang, G.-J., Chu, H.-C., & Wang, C.-C. (2018). A scoping review of research on digital game-based language learning. *Computers & Education*, 126, 89–104. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.07.001>
3. Reinhardt, J., & Bain, L. IV. (2026). *Digital games and gaming in language learning and teaching*. *Language Teaching*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/S0261444826100023>
4. Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment — Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe.
5. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.